

Використання *UML* та *Rational Rose (RR)* при проектуванні
ПС. Діаграми взаємодії.
Діаграми класів

Зміст

- Реалізація прецедентів. Використання діаграм послідовностей
- Анатомія діаграм послідовності
- Двохетапне розроблення діаграм послідовностей
- Узгодженість (цілісність) моделей
- Використання класів при проектуванні ПС
- Класи етапу аналізу:
 - прикордонні (*boundary*) або інтерфейсні класи;
 - класи-сутності (*entity*);
 - управляючі (*control*) класи (класи-менеджери).
- Класи етапу проектування
- Діаграми співробітництва
- Відношення між класами та їх виявлення:
 - узагальнення;
 - залежність;
 - асоціація;
 - агрегація;
 - композиція.
- Проектування класів, відношень між класами
- Пакетування класів

Спрощена стратегія використання UML-діаграм при моделюванні ПС

Спочатку для проєктованої ПС варто розробити **(1) діаграму прецедентів** . . .

Етап "Вимоги до ПС"

Етап "Аналіз"

Подальша робота над проєктом може здійснюватись на основі **моделі прецедентів**. Зокрема, за прецедентами доцільно розробити **(2) діаграми взаємодії**, якими уточнюється динамічні аспекти системи. Паралельно виявляються задіяні в такій реалізації прецедентів **об'єкти** і, враховуючи відношення між ними, розробляються **(3) діаграми класів**.

Етап "Проектування"

Діаграми класів можуть використовуватись для **(4) генерації каркасного програмного коду**.

Роль основних сценаріїв

Відштовхуючись від основних сценаріїв прецедентів можуть здійснюватись *подальші кроки* на шляху моделювання і, загалом, розроблення ПС: за **основними сценаріями** рекомендується розробляти *діаграми послідовності*, паралельно виявляючи *класи аналізу*.

Діаграми поведінки

Для опису динаміки використовуються **діаграми поведінки** (*behavior diagrams*), що підрозділяються на

- ~~діаграми взаємодії (*interaction diagrams*)~~, які у свою чергу підрозділяються на
 - діаграм послідовності (*sequence diagrams*);
 - діаграм кооперації (співробітництва) (*collaboration diagrams*).
- діаграми станів (*statechart diagrams*);
- діаграми діяльності (активності) (*activity diagrams*);

Реалізація прецедентів. Використання діаграм послідовностей

Прецедент можна розглядати як *набір основних сценаріїв*. Кожен сценарій *реалізується* сукупністю *об'єктів*, що *взаємодіють* між собою. (Сукупність об'єктів, що взаємодіють між собою є *кооперацією*).

Діаграма послідовності надає можливість *представляти сценарій* прецедента *графічно*, шляхом відображення послідовності повідомлень, якими обмінюються *об'єкти*.

Потік (послідовність) подій ==> Послідовність повідомлень

Таким чином, виходячи з опису сценарію (~~потіку подій~~), пропонується розробляти відповідну *діаграму послідовності*.

Діаграми послідовностей та виявлення об'єктів

Виявлення об'єктів при розробленні діаграми слід розглядати як **важливий крок** на шляху до розроблення **діаграм класів**.

Під час проектування **діаграми послідовностей** та **діаграми класів** доцільно розробляти паралельно (одночасно).

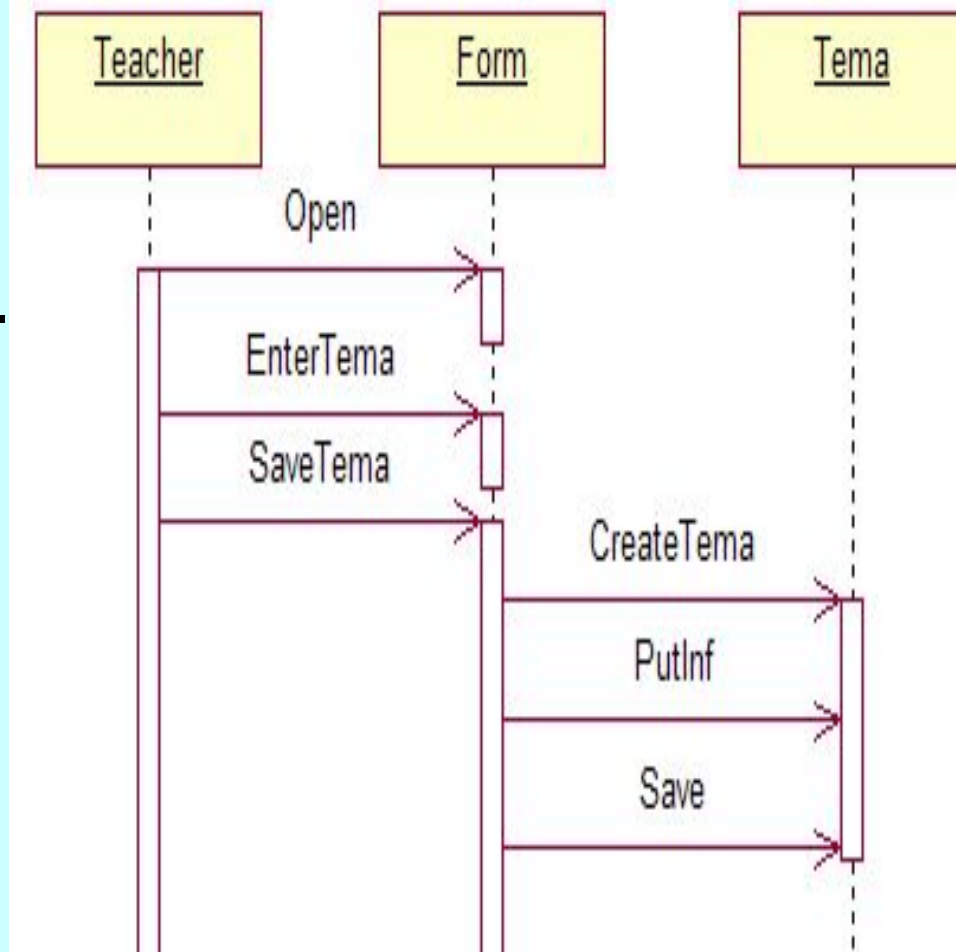
Як виявляти об'єкти?

Один з варіантів – шляхом дослідження іменників у сценаріях.

Але іноді атрибути **об'єктів** також “переростають” в об'єкти.

Анатомія діаграм послідовності

- Об'єкти зображуються у вигляді прямокутників і розміщуються над лініями життя (*lifeline*).
- Лінії життя зображаються вертикальними лініями.
- Часовий напрямок – згори вниз.
- Повідомлення позначаються горизонтальними стрілками з назвою повідомлення.
- Відправник та одержувач повідомлення визначаються за напрямком стрілки.
- Активізація об'єкту (*focus of control*) – прямокутник уздовж лінії життя.

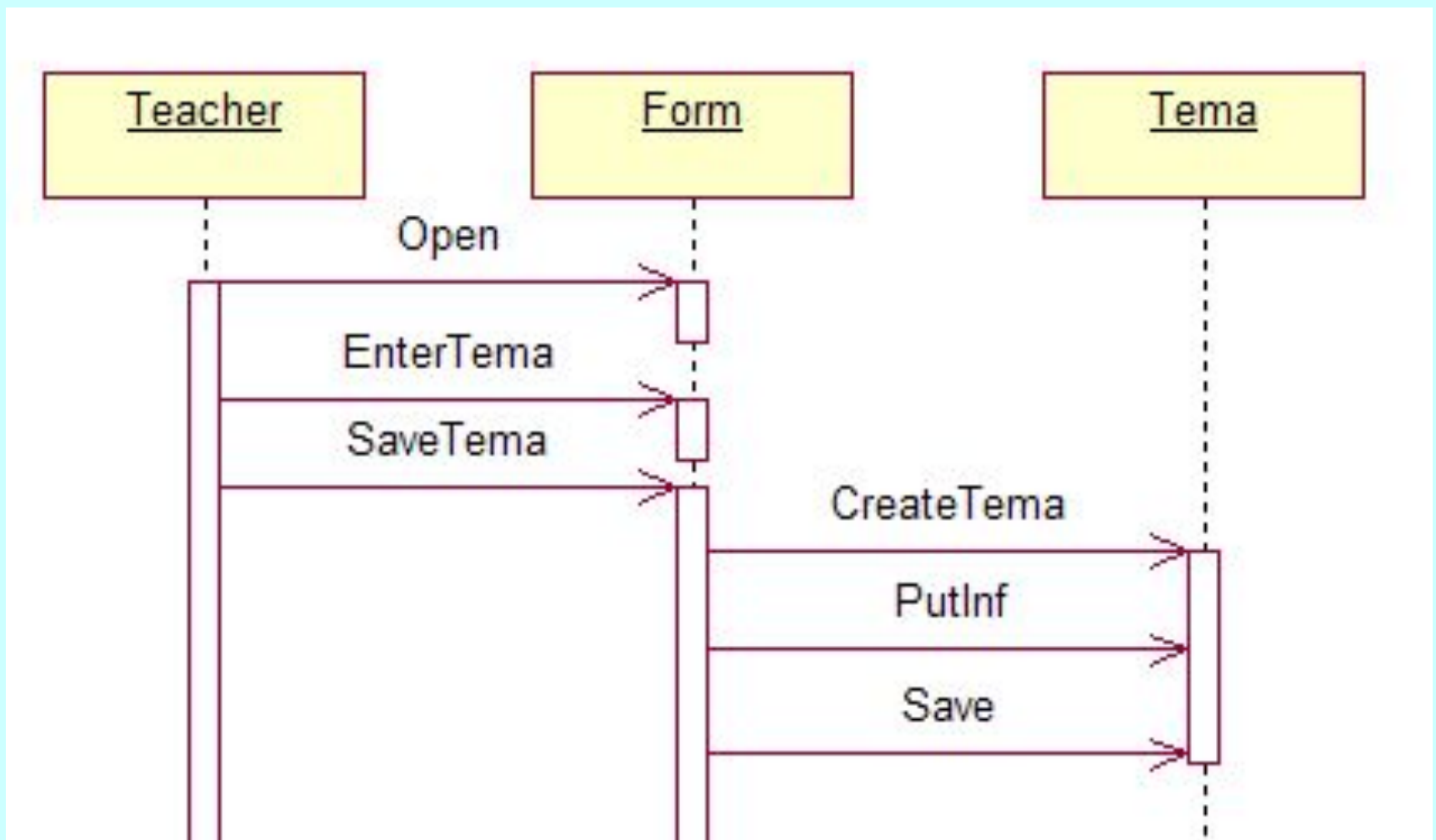
Два етапи розроблення діаграм послідовностей

При проектуванні діаграм послідовностей доцільно використовувати два етапи.

На *першому етапі* діаграми розробляються на більш високому рівні абстракції (зокрема цей рівень є цілком прийнятним для стейкхолдерів при потребі подальшого уточнення вимог). Основною задачею цього етапу є виділення **об'єктів** та відображення подій окремого основного сценарію у **послідовність повідомлень**, якими обмінюються **об'єкти**.

На *другому етапі* додатково розробляються (об'єктні) **класи** та уточнюються **класові операції**, що співставляються повідомленням. При цьому *IBM RR* дозволяє відслідковувати цілісність (узгодженість) моделей.

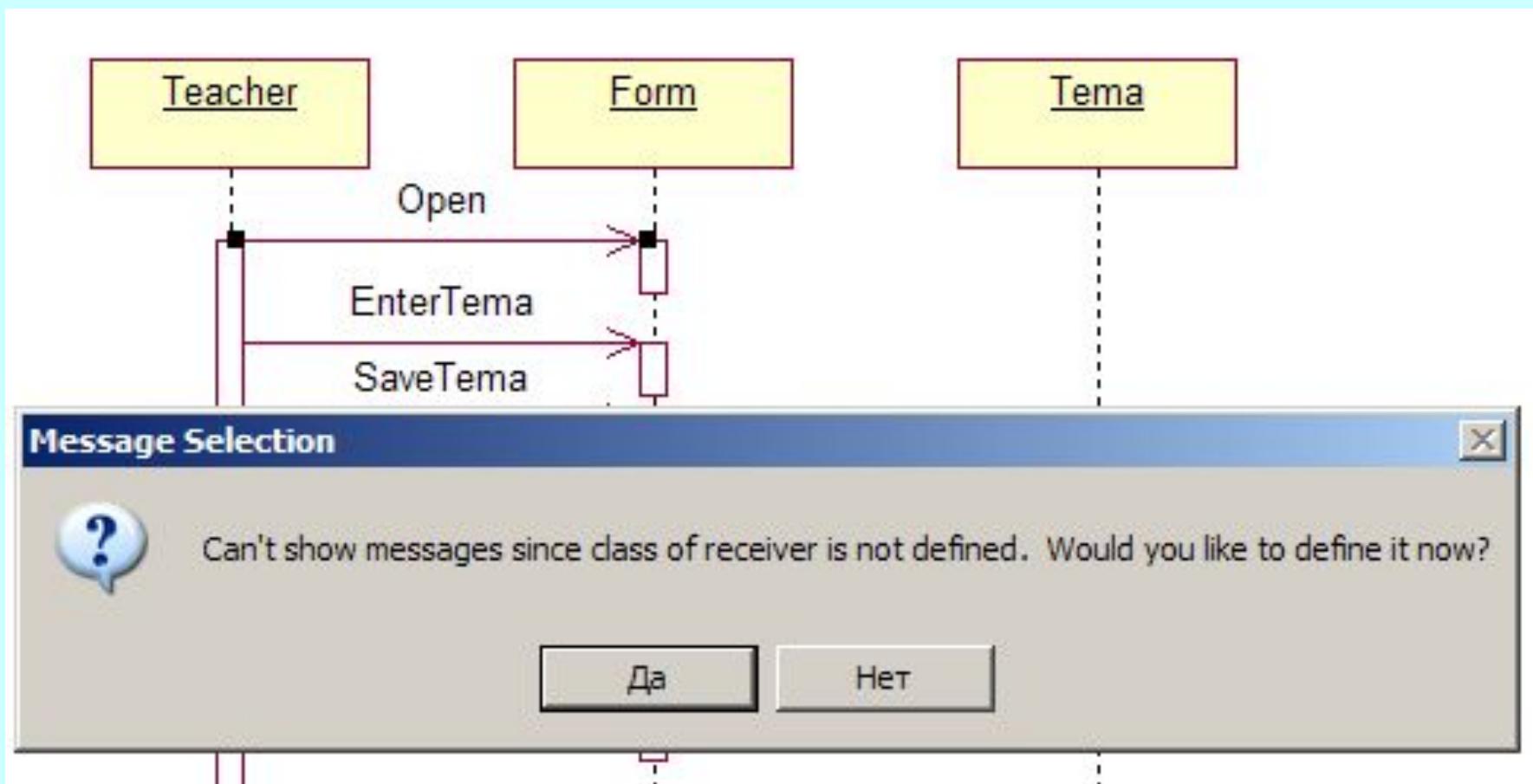
Діаграма послідовності до сценарію "Викладач формулює тему дипломної роботи" (перший етап)

Діаграма послідовності. Можливі попередження системи *IBM RR* (відслідковування цілісності ПС)

Цілісність (узгодженість) моделей:

- об'єкти – примірники **визначених** класів (визначених у діаграмі класів);
- повідомлення відповідають операціям класів.

Використання класів при проектуванні ПС.

Етап аналізу

□ Класи етапу *аналізу*:

- прикордонні (*boundary*) або інтерфейсні класи;
- класи-сутності (*entity*);
- управляючі (*control*) класи (класи-менеджери).

□ Класи етапу *проектування*:

- це класи, що можуть залежати від мови програмування (*TForm*, *TDialog* тощо)
- додаткові класи, задіяні при проектуванні інтерфейса користувача (у формах);
- допоміжні класи, що додаються на етапі проектування (наприклад, для збереження паролів доцільно використати таблицю).

Клас – абстракція, що описує групу об'єктів із загальними:

- властивостями (атрибутами);
- поведінкою (операціями);
- відношеннями з об'єктами інших класів;
- семантикою, зокрема відповідальностями.

Класи етапу аналізу

Засоби розширення UML. Стереотипи

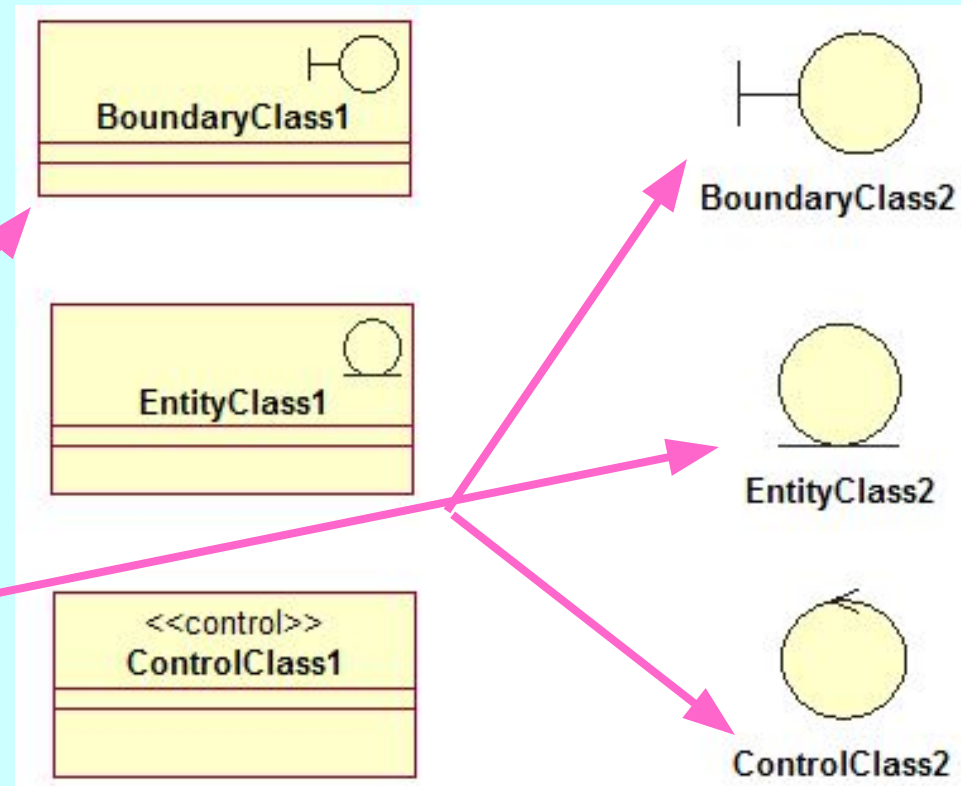
Стереотипи дозволяють створювати **нові будівельні блоки** як похідні від існуючих, але **більш специфічні** для розв'язуваної задачі. Стереотипи **розширюють словник UML**.

Приклад. (Профіль для розробки ПС). **Стереотипи класів** для етапу аналізу ПС:

- **прикордонні** (*boundary*) або інтерфейсні класи;
- класи-**сутності** (*entity*);
- **управляючі** (*control*) класи (класи-менеджери).

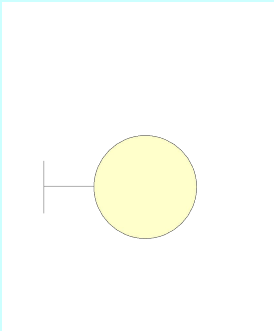
Stereotype Display
(*RationalRose*):

- **Decoration;**
- **Icon;**
- **Label.**

Прикордонні (*boundary*) класи.

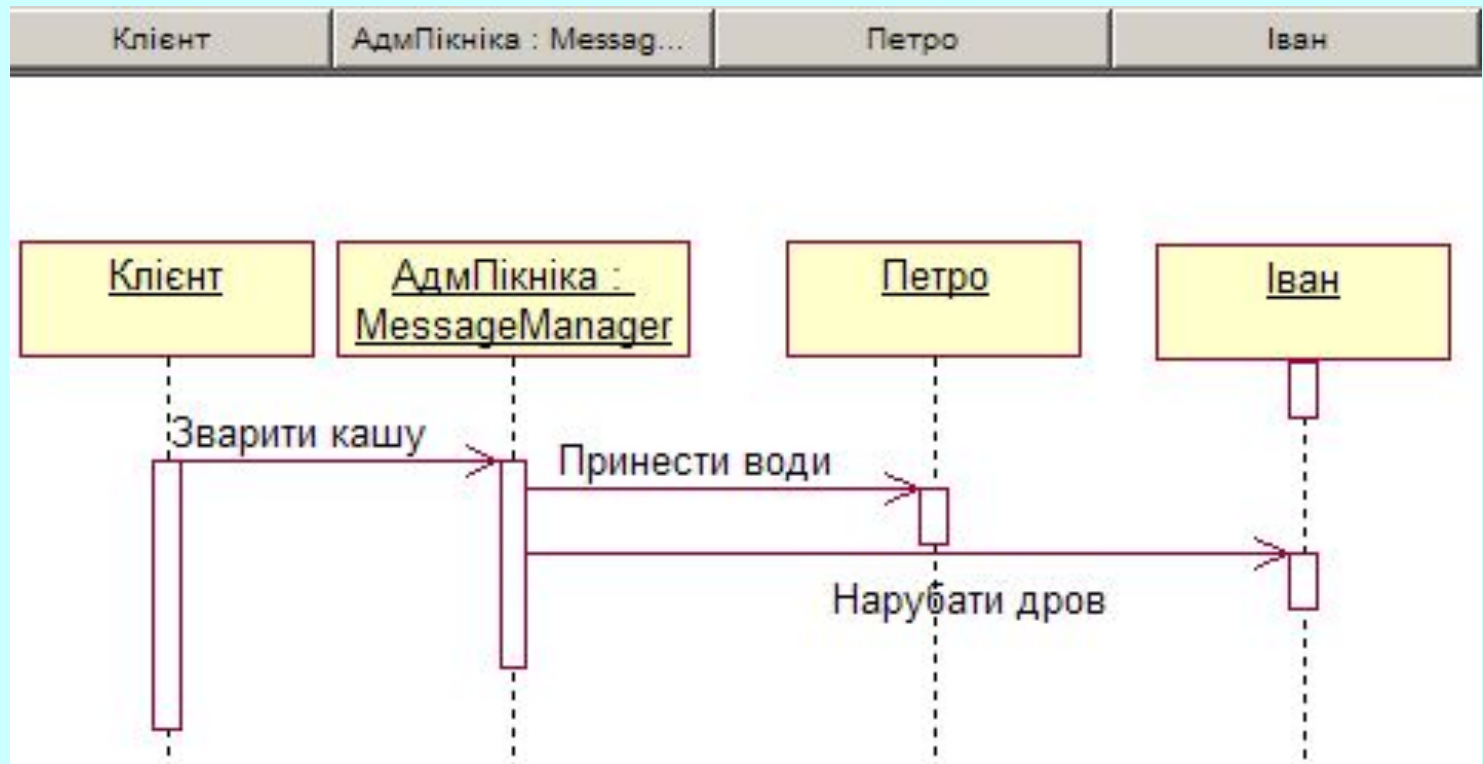
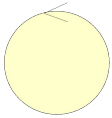
Принцип відокремлення інтерфейсу користувача від бізнес-логіки.

- Прикордонні (*boundary*) або інтерфейсні класи моделюють **взаємодію (інтерфейс)** між основним актором та прецедентом (зовнішньо залежна частина ПС, яка навряд чи може бути використана в інших системах).
- **Як визначати?** – Рекомендується створювати щонайменше по одному *boundary*-класу (форма, діалогове вікно) на кожний зв'язок (<<communication>>) **основний актор – прецедент** у випадку, коли ініціатором зв'язку є основний актор. (Іноді, зрозуміло, можна обійтись однією формою для кількох пар **основний актор – прецедент**).
- На етапі аналізу *boundary*-класи можуть розглядатись просто як “порожні” форми чи діалогові вікна.

Управляючі (*control*) класи.

- **Управляючі (*control*) класи** або **класи-менеджери** відповідають за координацію дій, поведінки (об'єктів) у процесі реалізації деякої функціональності ПС, зокрема у процесі реалізації функціональності деякого прецеденту.
- **Як визначати?** – Рекомендується створювати **по одному control-класу – менеджеру повідомлень** – на кожний прецедент.

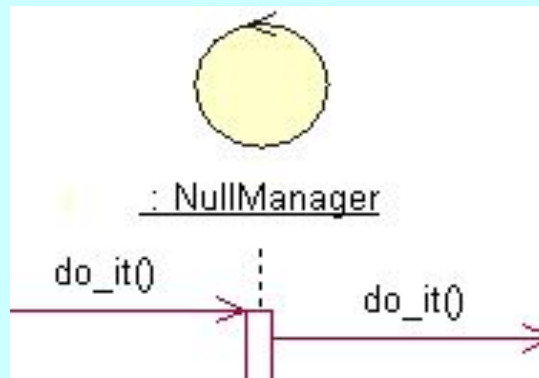

Менеджери повідомлень Додаткові рекомендації

Принцип відокремлення бізнес-логіки від логіки черговості повідомлень.

Додаткові рекомендації з використання менеджерів повідомлень:

- іноді менеджери повідомлень для різних прецедентів можна об'єднати в один, наприклад, коли вони мають справу з однією інформацією, зокрема, з одними "підпорядкованими" об'єктами.
- часто менеджери повідомлень мають тривіальний характер "прийняв повідомлення – передав повідомлення". У такому випадку їх можна просто вилучити.

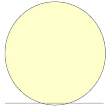

Приклади інших можливих класів-менеджерів у програмних системах

Приклади інших можливих класів-менеджерів у програмних системах:

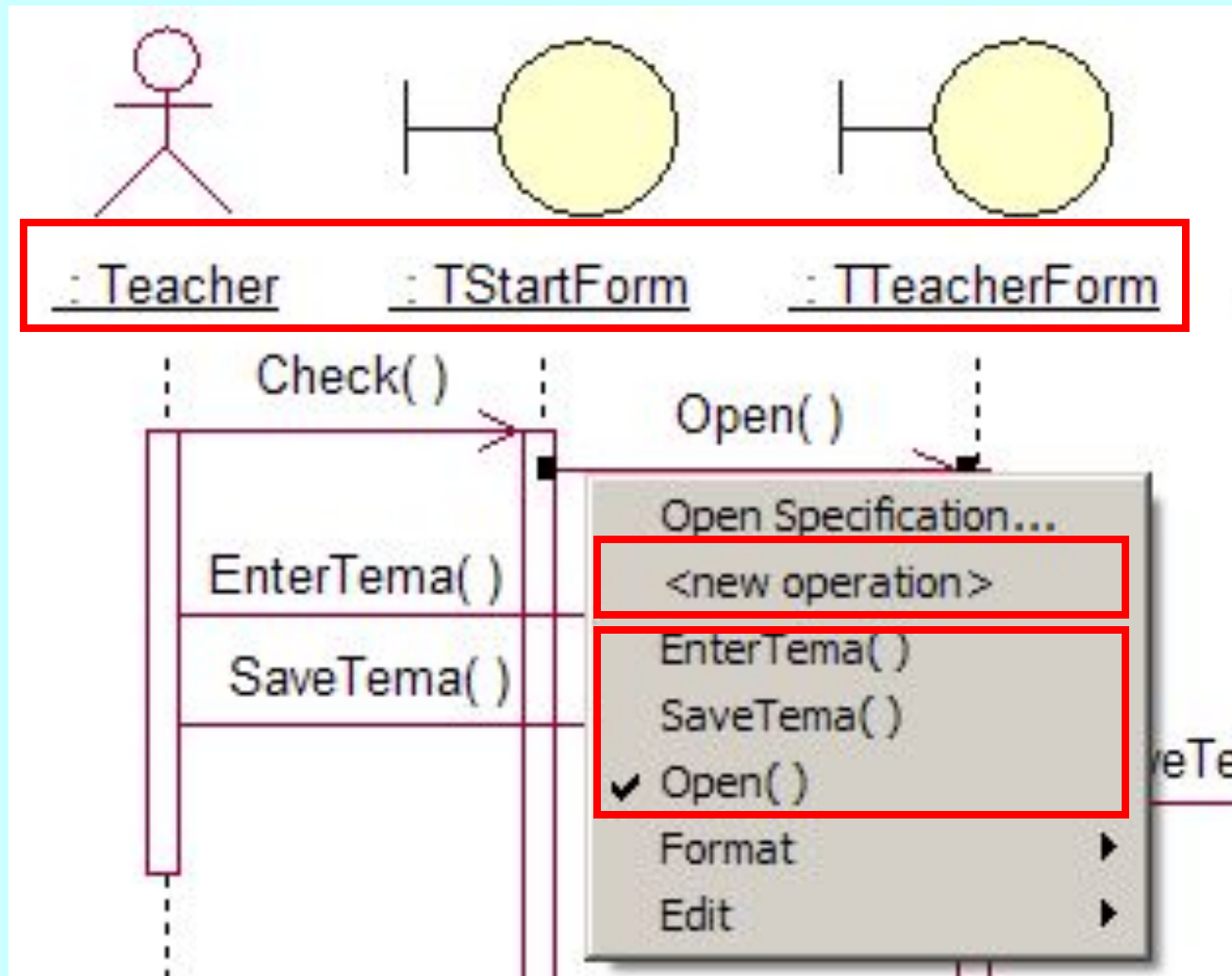
- ***менеджери транзакцій БД*** (вони “знають”, як зберігати дані – що та у які таблиці; інкапсулюють особливості роботи з СУБД, забезпечуючи при потребі “безболісний перехід” на іншу СУБД);
- ***менеджери обробки помилок;***
- **менеджери безпеки;**
- **менеджери (контролери) зовнішніх пристроїв.**

Класи-сутності (*entity*)

- моделюють **ключові абстракції** предметної області, пов'язані з **обробкою** та **збереженням інформації** програмною системою (такі ключові абстракції, як правило, є незалежними від конкретної ПС, а отже можуть успішно використовуватись в інших ПС);
- класи-сутності часто містять інформацію, що має постійно (тривалий час) зберігатись в одній чи декількох **таблицях БД**.

Контекстне меню для повідомлення та узгоджуваність моделей

Використання класів при проектуванні ПС.

Етап проектування (1/2)

□ Класи етапу *аналізу*:

- прикордонні (*boundary*) або інтерфейсні класи;
- класи-сутності (*entity*);
- управляючі (*control*) класи (класи-менеджери).

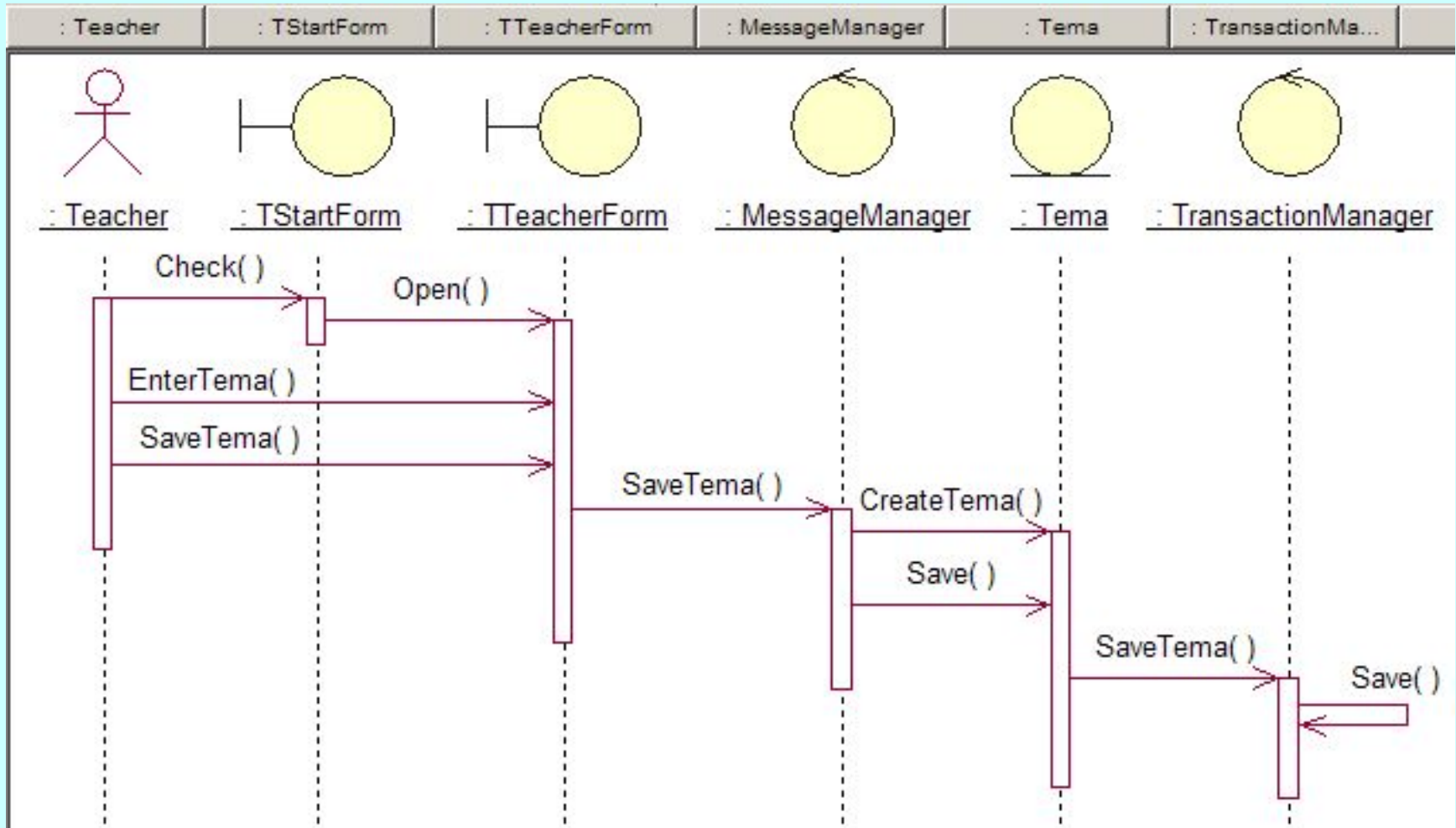
□ Класи етапу *проектування*:

- це класи, що можуть залежати від мови програмування (*TForm*, *TDialog* тощо)
- додаткові класи, задіяні при проектуванні інтерфейса користувача (у формах);
- допоміжні класи, що додаються на етапі проектування (наприклад, для збереження паролів доцільно використати таблицю).

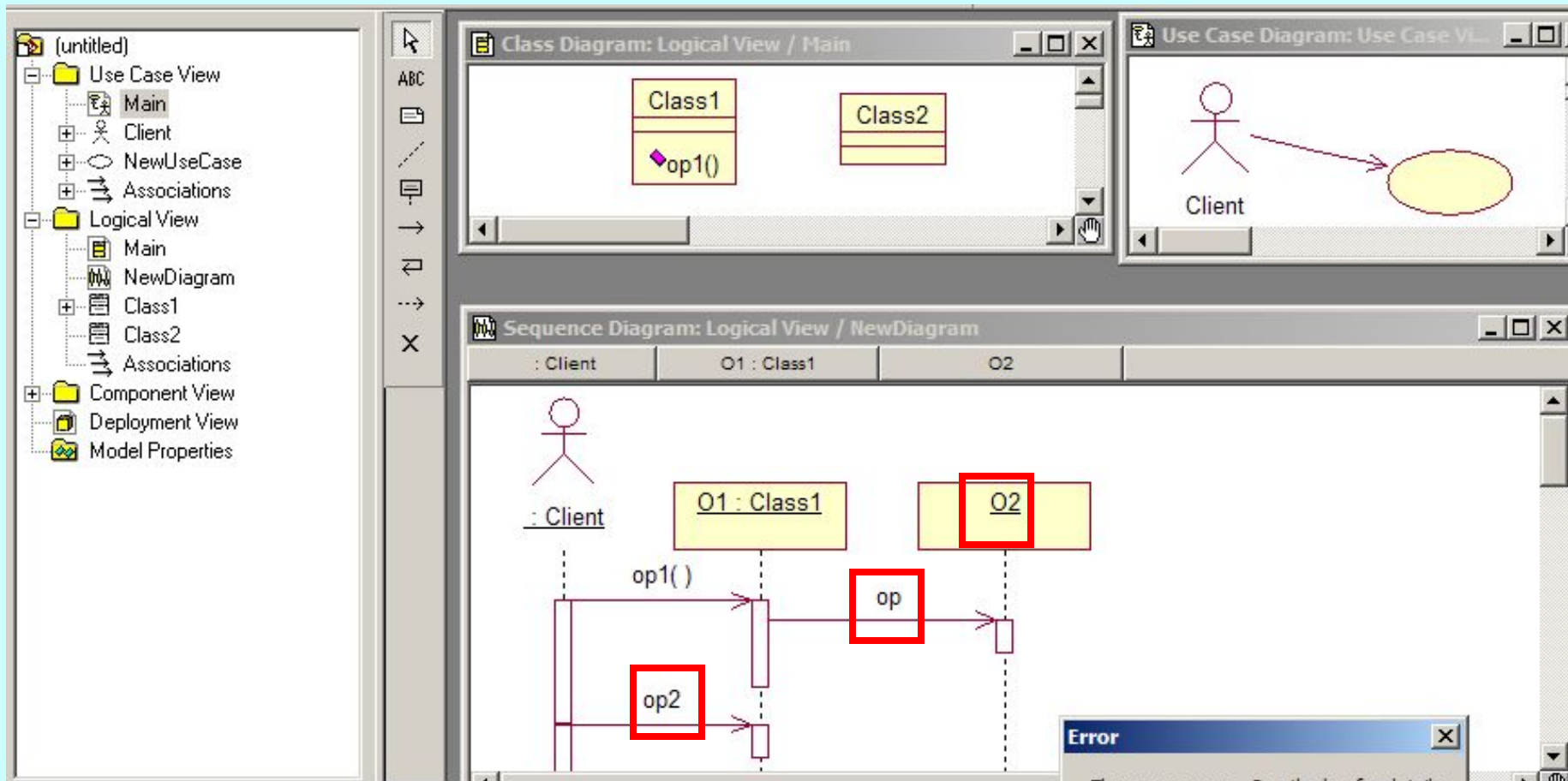
Клас – абстракція, що описує групу об'єктів із загальними:

- властивостями (атрибутами);
- поведінкою (операціями);
- відношеннями з об'єктами інших класів;
- семантикою, зокрема відповідальностями.

Діаграма послідовності для сценарію "Викладач формулює тему дипломної роботи" (другий етап)

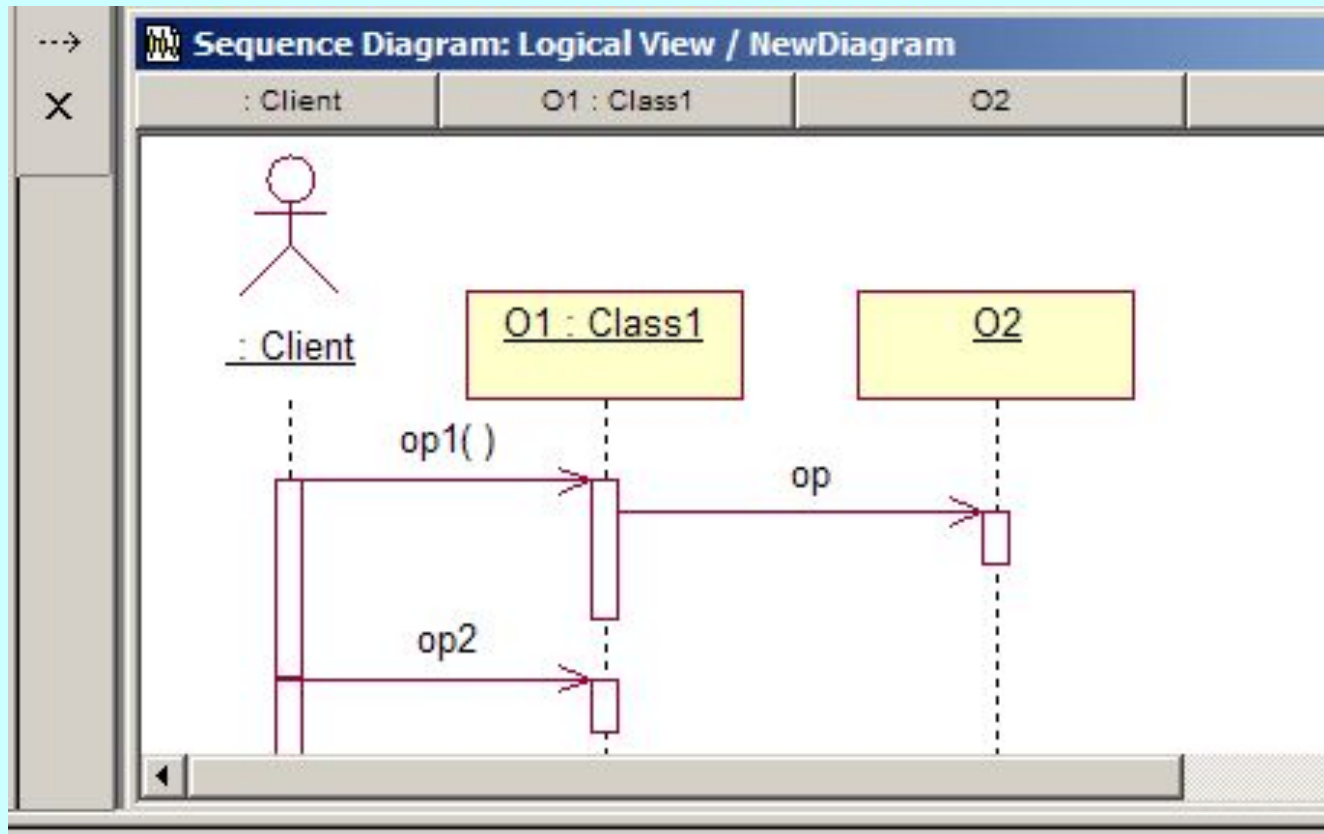
Перевірка узгодженості моделі (*Tools - Check Model*). Приклад

Error
There are errors. See the log for details.
OK

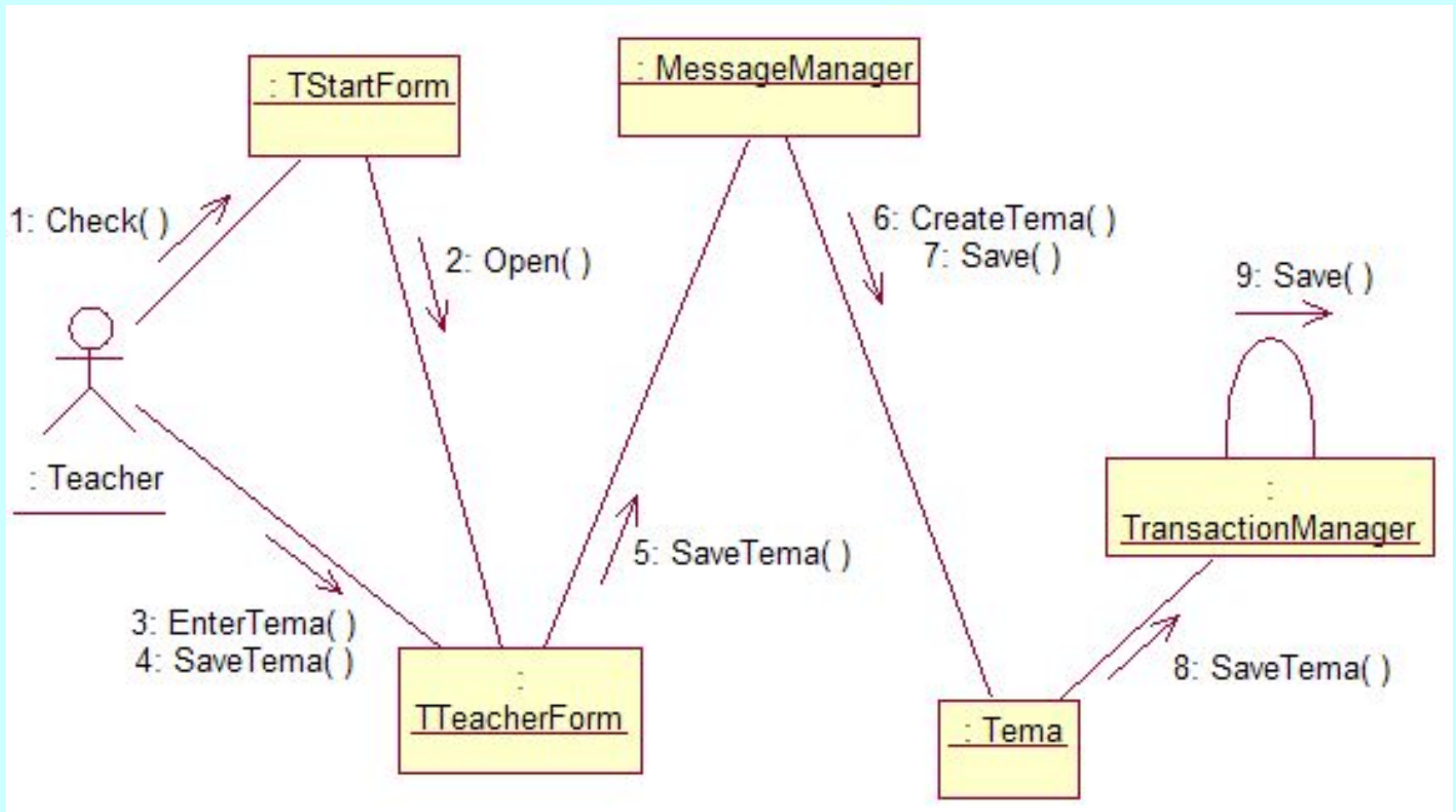
```
14:11:11 [Check Model]
14:11:11 Error: Unresolved reference to Operation with name op2
14:11:11     in Message op2 between <unnamed> and O1
14:11:11     in Sequence Diagram: Logical View / NewDiagram
14:11:11 Error: Unresolved reference to Operation with name op
14:11:11     in Message op between O1 and O2
14:11:11     in Sequence Diagram: Logical View / NewDiagram
14:11:11 Error: Unresolved reference from Package "Logical View"
14:11:11     to ClassItem with name [Unspecified]
14:11:11     by Object "O2".
```

Перевірка моделі. Журнал повідомлень (log)


```
14:11:11| [Check Model]
14:11:11| Error: Unresolved reference to Operation with name op2
14:11:11|     in Message op2 between <unnamed> and O1
14:11:11|     in Sequence Diagram: Logical View / NewDiagram
14:11:11| Error: Unresolved reference to Operation with name op
14:11:11|     in Message op between O1 and O2
14:11:11|     in Sequence Diagram: Logical View / NewDiagram
14:11:11| Error: Unresolved reference from Package "Logical View"
14:11:11|     to ClassItem with name (Unspecified)
14:11:11|     by Object "O2".
```


Діаграми співробітництва (collaboration)

Діаграми співробітництва та діаграми послідовності

□ Діаграми послідовності:

- більш корисні на етапі аналізу ПС;
- акцент на часову послідовність повідомлень, якими обмінюються об'єкти;
- більш зрозумілі для стейкхолдерів (уточнення вимог).

□ Діаграми співробітництва:

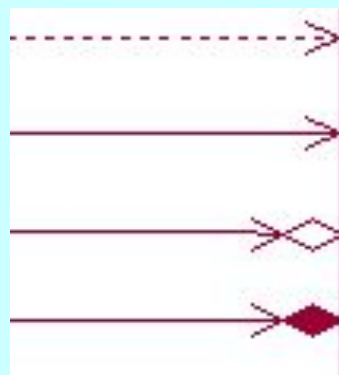
- більш корисні на етапі проектування ПС, оскільки відображають зв'язки між об'єктами в цілому – простіше оцінювати вплив на систему при змінюваності об'єктних класів;
- дозволяють представляти потоки даних.

Відношення між класами

Типи відношень між класами:

- *узагальнення;*
- *залежність;*
- *асоціація;*
- *агрегація;*
- *композиція.*

Ієрархія обмежень на “класові” відношення:

- *залежність;*
- *асоціація;*
- *агрегація;*
- *композиція.*

Напрямок посилення обмежень.

Відношення між класами та їх виявлення.

Відношення залежності

➤ Клас A залежить від класу B , якщо при вилученні класу B клас A вже **не зможе забезпечити** виконання покладених на нього **відповідальностей**.

(Залежність може бути пряма та опосередкована: клас A $-->$ клас B $-->$ клас C).

Варіанти умов, коли має місце (пряма, безпосередня) **залежність класів ПС**:

- наявність у першому класі **поля**, тип якого засновано на другому класі;
- наявність у першому класі **поля-вказівника**, тип якого засновано на другому класі;
- використання другого класу як типу **локальної змінної** чи **параметра** для деякої операції першого класу;
- використання **статичної операції** другого класу.

Відношення між класами та їх виявлення. Асоціація

У випадку асоціації клас-клієнт (або залежний клас) має **"інформацію про місцезнаходження"** об'єкта-постачальника сервісу.

Варіанти умов, коли має місце **асоціація класів ПС (!)**:

- наявність у першому класі **поля**, тип якого засновано на другому класі;
- наявність у першому класі **поля-вказівника**, тип якого засновано на другому класі.

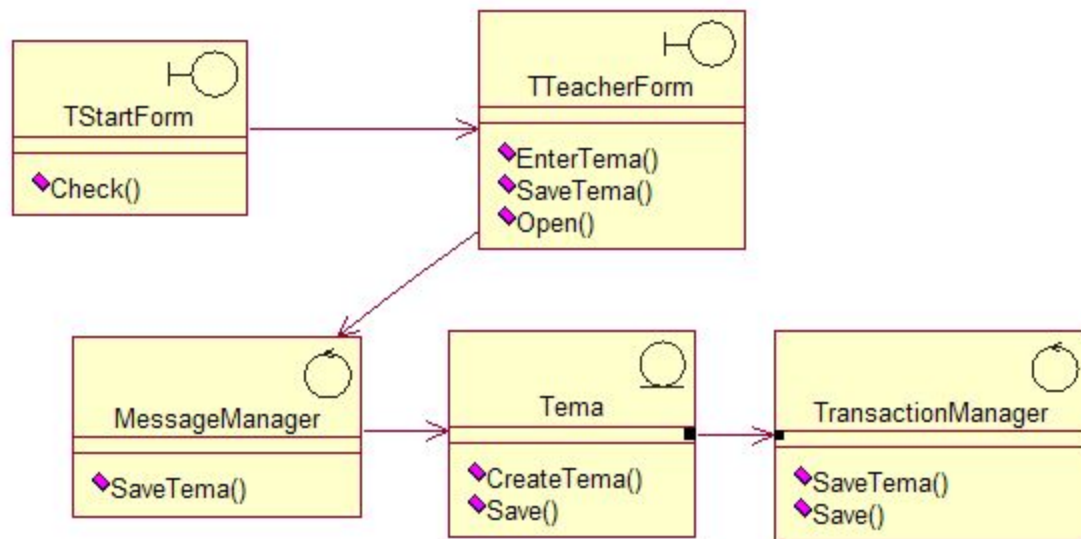
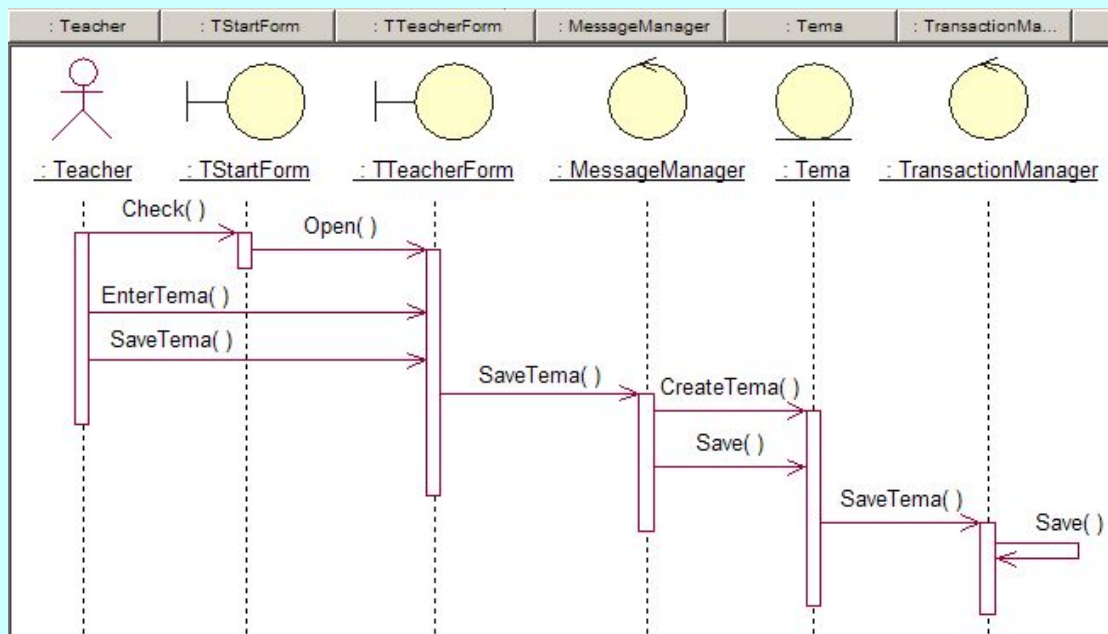
Якщо у діаграмі взаємодії використовується **повідомлення** між об'єктами двох класів, то **рекомендується** встановити відношення **асоціації** між відповідними класами (напрямок – від "клієнта" до "постачальника" сервісу).

(Увага! Асоціація може бути **одно-** чи **двоспрямованою**).

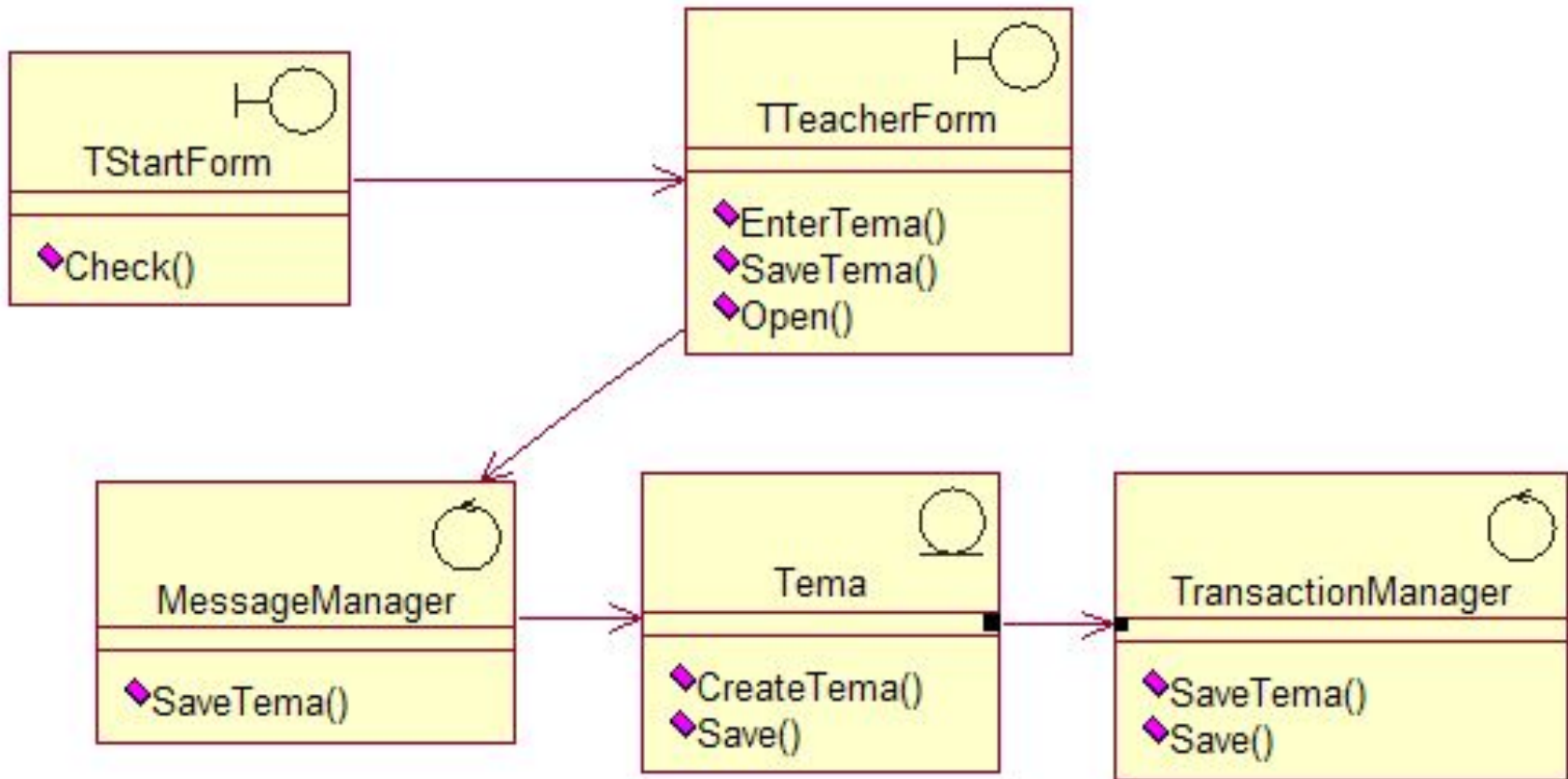
Графічна реалізація прецедентів

Графічна реалізація прецедентів полягає у створенні:

- однієї чи декількох діаграм взаємодії (послідовності чи кооперації), розроблених у відповідності до основних сценаріїв прецедентів;
- діаграм класів-учасників – **VOPC (View of Participating Classes)**.

Діаграма класів-учасників *VOPC* (*View of Participating Classes*) до сценарію "Викладач формулює тему дипломної роботи".

Агрегація та композиція

Агрегація – це асоціація з відношенням “ціле-частина” між класами.

Композиція – це агрегація, коли існування частини повністю залежить від існування цілого (частина не може існувати без цілого). Для класів ПС з композицією пов'язане входження “за значенням” – **by value** (див. наступний слайд).

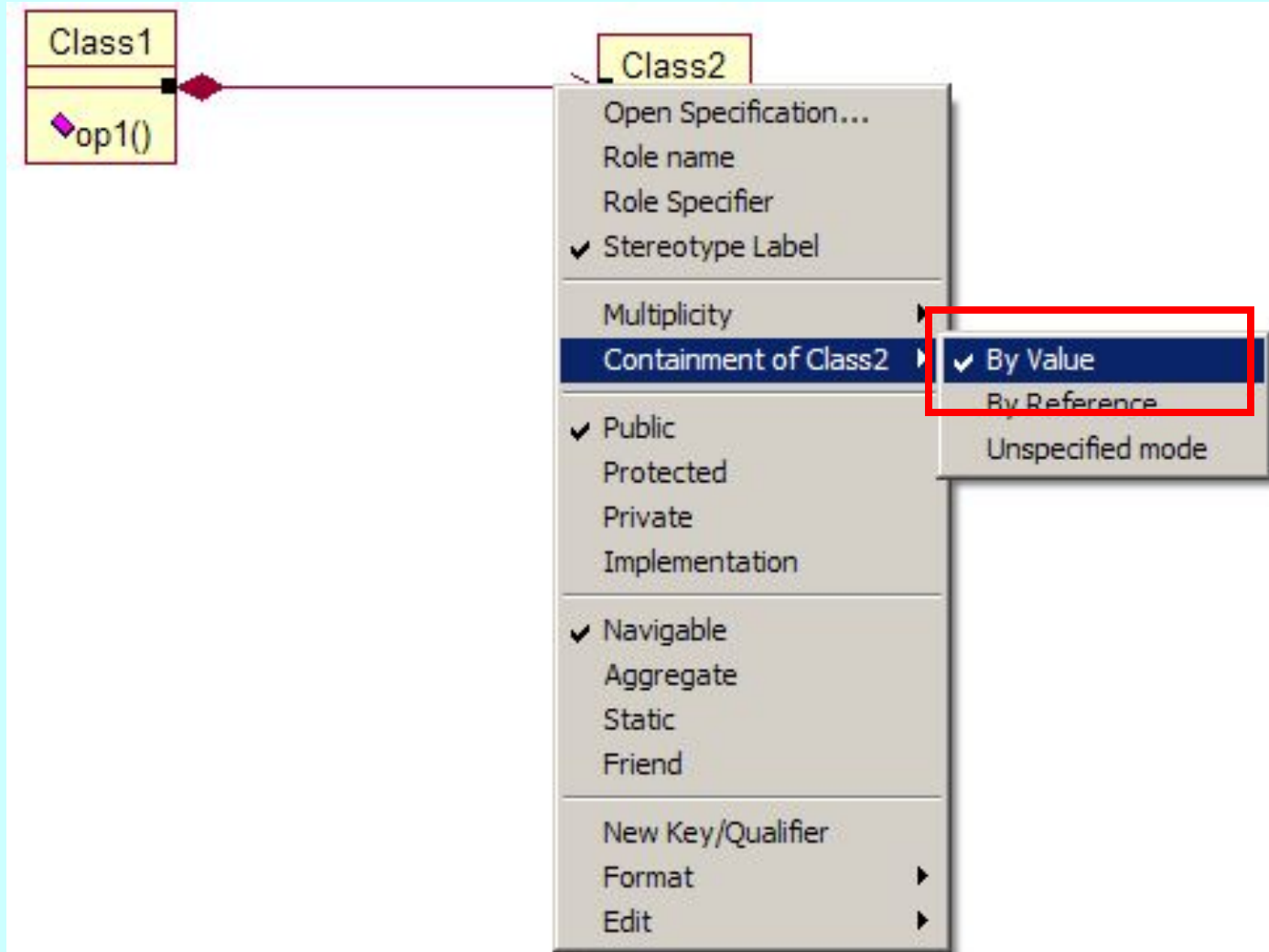
Варіанти умов, коли має місце **асоціація між класами ПС**:

- наявність у першому класі **поля**, тип якого засновано на другому класі (входження – **by value**);
- наявність у першому класі **поля-вказівника**, тип якого засновано на другому класі (входження – **by reference**).

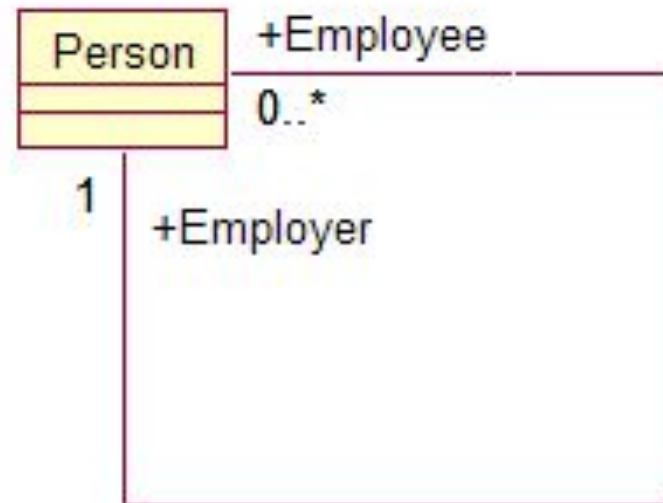
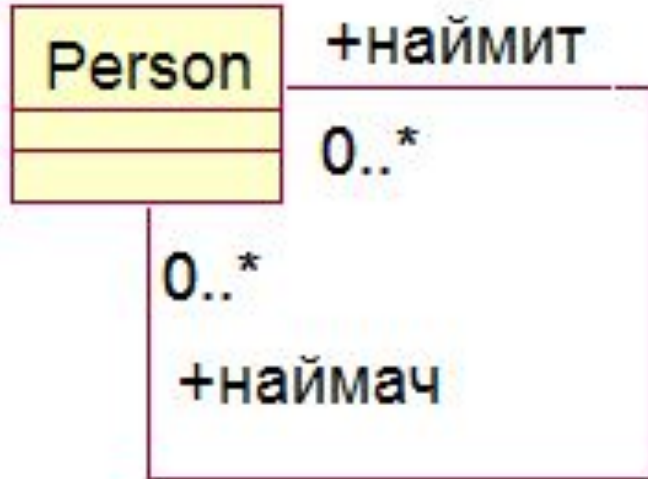
Композиція потребує наявності у першому класі **поля (не вказівникового!)**, тип якого засновано на другому класі (входження – **by value**).

Композиція у *IBM RR*. Контекстне меню кінця композиції

Рефлексивні асоціації

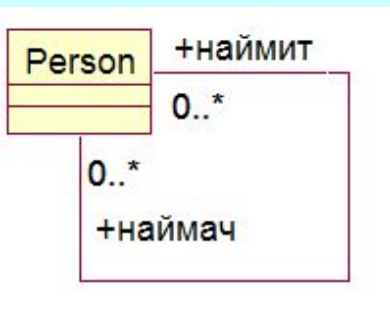
Проектування відношень між класами

При проектуванні відношень між класами асоціації **бажано** створювати **односпрямованими** (такі асоціації легше реалізовувати та підтримувати).

Іноді доцільно односпрямовані асоціації перетворити у залежності (вони ще простіші у реалізації). У такому випадку інформація про знаходження постачальника сервісу найчастіше передається як параметр відповідної операції.

Деякі подальші **важливі кроки** проектування відношень:

- визначення кратностей (*cardinalities*) кінців відношень між класами;
- використання імен ролей. (Ролева ознака класу у відношенні).
(Приклад: ролі з іменами "наймит" та "наймач" для класу Person).

Асоціації. Приклад

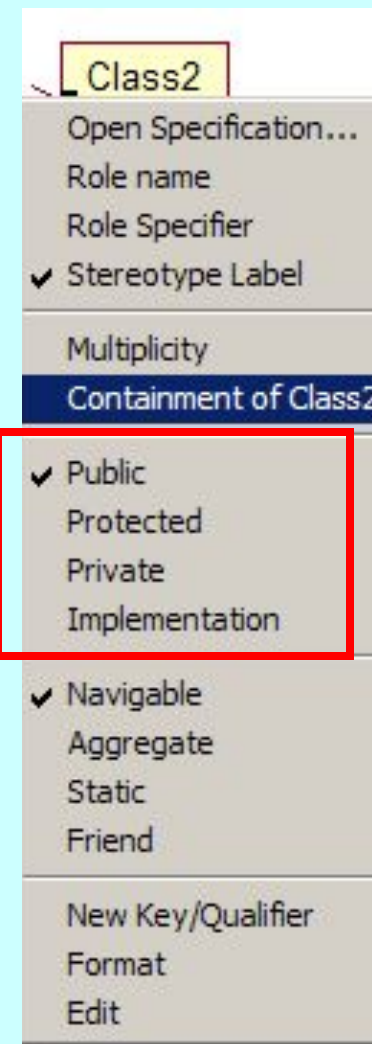
Проектування атрибутів та операцій

Видимість (*visibility, export control*):

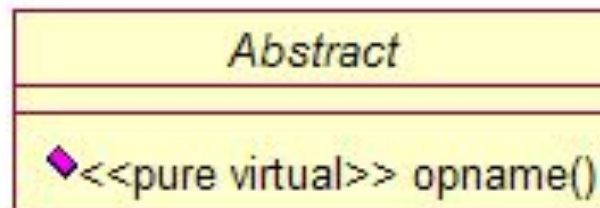
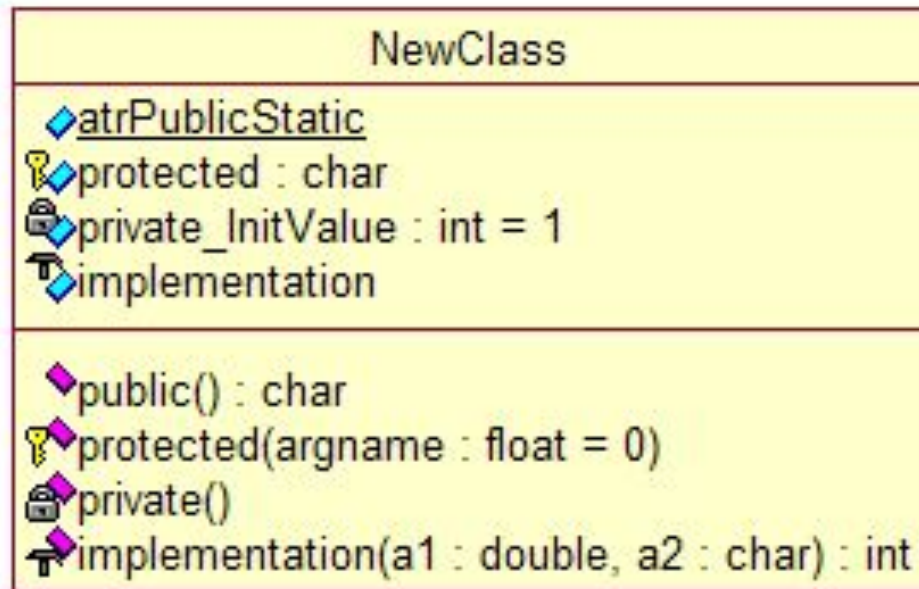
- *public*;
- *protected*;
- *private*;
- *implementation* – видимість у межах пакету.

Класифікація операцій:

- операції реалізації (бізнес-функціональності);
- операції управління (конструктори, деструктори);
- операції доступу (*private Val* ==> *SetVal, GetVal*);
- допоміжні операції (звичайно фігурують як *private* чи *protected*).

До специфікації класів

Пакування класів

Пакування класів (організація класів у пакети) дозволяє отримувати моделі більш високого рівня абстракції.

Принципи організації класів у пакети:

1) виходячи з **логіки, функціональності, відповідальності** тощо (наприклад, класи з даними про особи, класи з даними рівня кафедри, класи з даними рівня факультету, класи звітів, класи безпеки, класи для обробки помилок);

2) виходячи зі **стереотипів**, зокрема трьох стереотипів класів аналізу (**boundary, control** та **entity** класи аналізу);

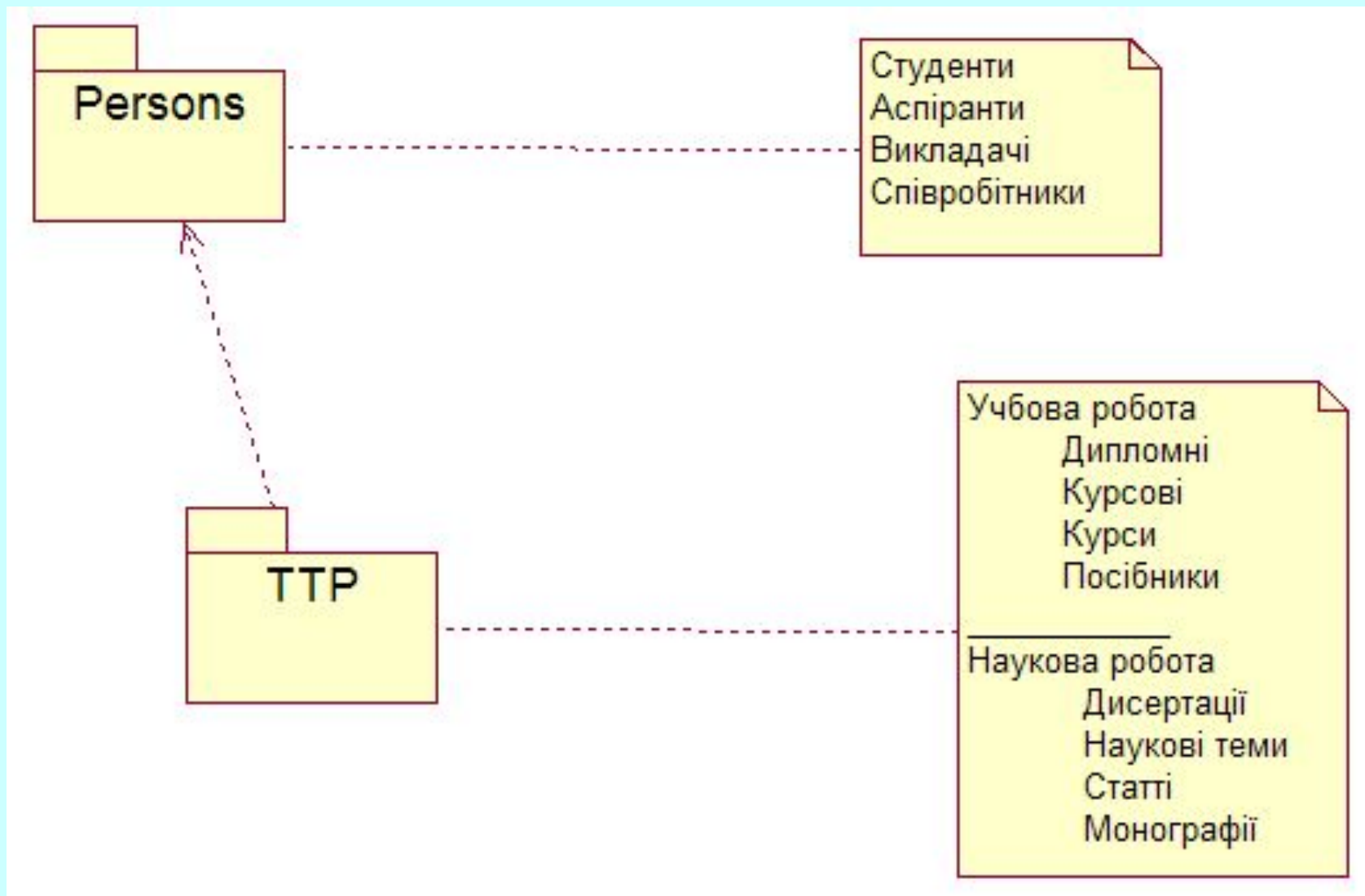
3) комбінуючи перші два на різних рівнях (наприклад, на верхньому – за логікою, на нижньому – за стереотипами).

Рекомендації до розроблюваних діаграм класів:

- головна діаграма – на рівні пакетів;
- кожен пакет має власну головну діаграму (“розкривається” – *DubleClick*).

Залежність між пакетами визначається залежністю між класами з цих пакетів.

Пакування класів (приклад)

Пакування класів (приклад)

